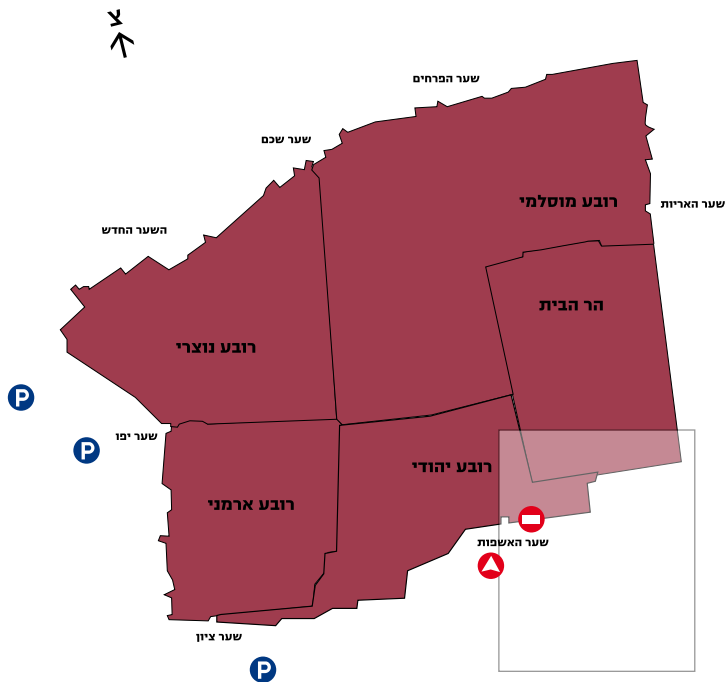
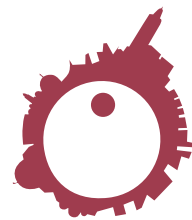

שער האשפות	נקודת התחלה	◀
שער האשפות	נקודת סיום:	▢
4-3 שעות	משך הסיור:	🕒
חניון גבעתי, חניון הר ציון	חנייה:	P
קו 1, 2, 3, 99 לשער האשפות	תחבורה ציבורית:	🚏
לשכת התיירות שער יפו 02-6271422	מודיעין:	ℹ️
הכניסה למתחמים הקדושים בלבוש צנוע	שימו לב:	⚠️

ירושלים של בית ראשון ובית שני מלכות אבודה

JERUSALEM
THE OLD CITY
העיר העתיקה
البلدة القديمة

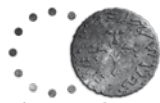
ללכת בדרכי העתיקה
מדריך למטייל העצמאי

משרד ראש הממשלה

עיריית ירושלים

הרשות לפיתוח ירושלים
THE JERUSALEM DEVELOPMENT AUTHORITY

נרד ברחוב העופל
ונפנה ימינה, אל
הגן הלאומי עיר
דוד. האתר הוא
חלק מגן לאומי
סובב חומות
ירושלים.

נתחיל את הסיור **בשער האשפות**, אחד משערי החומה אשר נבנתה במאה ה-16 על ידי שליטיה העות'מאנים של העיר. בספר נחמיה מוזכר שער האשפות - אחד משערי העיר בימי שיבת ציון (538 לפנה"ס). בתקופה ההיא הוציאו דרך שער זה את האפר והאשפה מבית המקדש והשליכו לנחל קדרון. תחילה היה השער לא יותר מפשפף (שער קטן) בחומה, והוא הורחב בימי השלטון הירדני (1948-1967) כדי לאפשר כניסת כלי רכב. לאחר איחוד ירושלים נעשו בו עוד שיפוצים. שרידי ירושלים מימי הבית הראשון נמצאים מחוץ לחומת העיר העתיקה.

www.cityofdavid.org.il

*6033

א' - ה'

קייץ: 8:00-19:00

חורף: 8:00-17:00

ו' וערבי חג

קייץ: 8:00-15:00

חורף: 8:00-13:00

בתשלום

ראשיתה של בירה - גן לאומי עיר דוד

דוד בן ישי, רועה צאן מבית לחם שהיה למלך ישראל, כבש את העיר היבוסית ועשה אותה לבירת ממלכתו. ירושלים טרם כיבושי דוד השתרעה על שטח של כ-60 דונם, ומקור מימיה היה מעיין הגיחון. העיר נתחמה ממזרח על ידי נחל קדרון, והגיב (באזור שער האשפות) תחם אותה ממערב. עם כיבושי דוד הפכה ירושלים לעיר הבירה של הממלכה המאוחדת. לימים נבנה על הר המוריה בית המקדש הראשון על ידי שלמה, בנו של דוד, והעיר התרחבה צפונה. עם עלייתו של רחבעם בן שלמה לשלטון התפלגה הממלכה, וירושלים נותרה בירת יהודה בלבד. כמאתיים שנה לאחר מכן, בשלהי המאה השמינית לפנה"ס, עלה סנחריב מלך אשור וצר על העיר. בתקופה ההיא, תקופת המלך חזקיהו, התרחבה העיר גם מערבה, וההר הקרוי היום "הר ציון" נכלל גם הוא בתחומי ירושלים. חזקיהו התכונן למצור, ביצר את העיר וחצב נקפת מים. ואולם צבא אשור נסוג, וירושלים ניצלה והמשיכה להתקיים עוד כמאה ועשרים שנה, עד חורבנה בידי נבוכדנאצר בשנת 586 לפנה"ס.

מסע אל ראשיתה של ירושלים, אל עירם של דוד, שלמה ומלכי יהודה, אשר במרכזה ניצב בית המקדש, המרכז הרוחני של העם היהודי. בעיר דוד, גרעינה הקדום של ירושלים, התאחדו שבטי ישראל לעם. בחצרותיה ובסמטאותיה נכתבו רוב ספרי התנ"ך, ובהשראתה נפוצה בעולם האמונה באל אחד. המסלול עובר בין שרידי העבר המפוארים מימי הבית הראשון והשני, שרידים המספרים את סיפורה של ירושלים הקדומה.

צילום: עמרי בראל

כתובות מן העבר - שטח G, קריית השלטון

על מדרון זה שבשיפולי הגבעה נבנו בתקופות שונות נדבכים של בתי העיר ירושלים. שריד המבנה הקדום ביותר שנחשף הוא קיר תמך מדורג ואדיר ממדים, שנשא מבנה ציבורי שעמד בפסגה. בשלהי ימי הבית הראשון נבנו מעל הקיר בתי מגורים. בבית שבמרכזו חצר עמודים נתגלו שני שבתי כלי חרס ועליהם כתובת המזכירה את "אחיאלי", על כן נקרא הבית "בית אחיאלי". באחד מחדרי הבית אפשר להבחין באבן בעלת פתח עגול - אסלה מימי הבית הראשון, עדות לעושרם של בעלי הבית. סמוך לבית אחיאלי נמצאו ראשי חצים ושרידי רהיט מפוחמים, עדות לשריפת הענק שכילתה את ירושלים בעת חורבנה בידי הבבלים.

במבנה שמתחת לשביל שאנו עומדים עליו התגלה אוסף של יותר מ-50 פאלות, ועליהן שמות בכתב עברי קדום. אחת מהן נושאת את שמו של גמריה בן שפן המוזכר בתנ"ך - סופרו של המלך יהויקים. הבולות נמצאו שלמות ושרופות, בלא המכתבים שאליהם הוצמדו. המכתבים עלו באש בשריפה העזה שפקדה את הבית בעת החורבן, אך טביעות החותם העשויות טין התקשו ונשמרו היטב.

נלך לפי השילוט
באתר אל פיר וזרן.

הרים סביב לה - תצפית מגג בית הצופה

מכאן אפשר לצפות אל עבר הרכסים המקיפים את עיר דוד, כמאמר ספר תהלים "ירושלים הרים סביב לה". מצד דרום רכס ארמון הנציב. מצפון לנו הר המוריה, מקום עקדת יצחק ובית המקדש. ממערב הר ציון, והוא כולל גם את אזור הרובע היהודי של ימינו. מולנו, בכיוון מזרח, נופיו של נחל קדרון, גבולה המזרחי של עיר דוד, רכס הר הזיתים ובית הקברות היהודי שעל מורדותיו. כאן היה שדה הקבורה של ירושלים בימי הבית הראשון והשני. במצוק הנראה ממול, מתחת לבתי הכפר סילוואן (השילוח), חצובים פתחים מרובעים. אלו הם פתחי מערות קבורה של נכבדי ירושלים ואמידיה מתקופת הבית הראשון. בחלקו העליון של הנחל יש גם קברים מונומנטליים מתקופת הבית השני, והמפורסם בהם הוא "יד אבשלום".

נשוב אל מרכז
המבקרים (מומלץ
להיכנס לצפות
במיצג התלת-
ממדי).

רחבת מרכז המבקרים

אנו עומדים בנקודה הגבוהה ביותר בעיר. בחפירות שנעשו באתר בנייה הולה של ד"ר אילת מזר נחשפו, לרגלינו, שרידי מבנה ציבורי גדול ומרשים המתוארך לימי דוד ושלמה, וייתכן כי זהו ארמון המלך. כן נתגלו כאן שתי פאלות, טביעות חותם עשויות טין שנועדו לחתום מכתבים, הנושאות את שמם של יהואל בן שלמיה וגדליה בן פשחור - שרי יהודה המוזכרים בספר ירמיהו כמי שהשליכוהו אל הבור בעקבות נבואותיו.

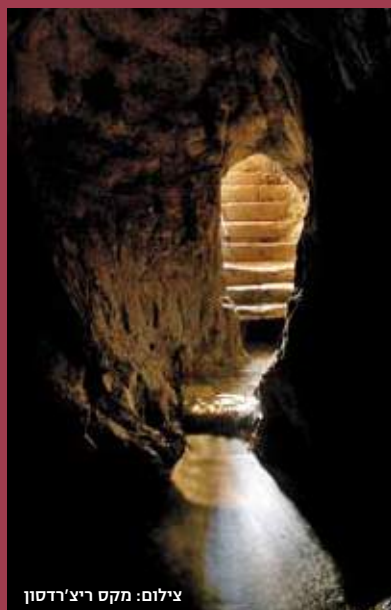

צילום: ולדימיר נייחין,
באדיבות מן לאומי עיר דוד

מקור מים חיים - מעיין הגיחון

מתחתינו נובע מעיין הגיחון שהיה מקור מים חיים לעיר הקדמונית. מימיו הובלו אל השדות בתעלה שנחצבה בתקופה הכנענית. מי המעיין שימשו לשתייה, להשקיה ולפולחן. כאן נמשח שלמה למלך, וכוהני בית המקדש השני השתמשו במי המעיין בשמחת בית השואבה. ואולם לא רק ברכה הייתה במעיין - הוא היה גם נקודת התורפה של העיר מול צר ואויב.

בנקודה זו עומדות לפני המטיילים שתי אפשרויות: הליכה בתעלת ההשקיה הכנענית (תעלה יבשה) והגעה לבריכת השילוח דרך הטיילת העליונה, או הליכה במימיה הקרירים של נקבת חזקיהו. הליכה במנהרה מחייבת ציוד מתאים להליכה במים ושימוש בפנסים (אפשר לקנות באתר).

צילום: מקס ריצ'רדסון

צילום: מקס ריצ'רדסון

צילום: מקס ריצ'רדסון

צינור ומחילות - פיר וורן

בסתיו 1867 טיפס החוקר הבריטי צ'ארלס וורן ממעיין הגיחון במעלה פיר אנכי, שגובהו יותר מ-13 מטרים. מראש הפיר המשיך לעלות במנהרה מפותלת שהובילה אל תחומי העיר הקדומה. שנים רבות זוהה הפיר, שנקרא מאז "פיר וורן", כחלק מרכזי של מערכת המים הקדומה, ורווחה הסברה שדרכו שלשלו הקדמונים את דלייהם לשאוב מים מהמעין הנסתר בתוך הגבעה. אחרים אף קשרו את הפיר ל"צינור" המקראי, וטענו כי דרכו טיפסו אנשי דוד בדרכם לכבוש את העיר: "וילכוד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד. ויאמר דוד ביום ההוא כל-מכה יכסי ביום ההוא ויגע בצינור..." (שמואל ב' ה'). למעשה, המערכת נחפרה בשני שלבים: בתקופה הכנענית נחצבה מנהרה אשר שימשה מעבר בטוח מהעיר אל בריכה שניזונה ממי המעיין. בימיו של המלך חזקיהו הועמקה רצפת המנהרה הקדומה מסיבה שאינה ידועה. בעת החציבה התגלה הפיר הטבעי.

שוליה של בריכת מים מהתקופה הכנענית, חצובה בסלע, סמוכים אל היציאה מן המערכת. הבריכה הזנה במי מעיין הגיחון, וממזרח לה נראים שרידי מגדל ביצור בנוי באבני ענק.

נמשיך בשביל ונגיע אל מי המעיין.

צילום: ולדימיר נייחין

נמשיך לעבר פתח היציאה מזרחה, לכיוון בריכת השילוח.

נעלה בחזרה למרכז המבקרים (אפשרויות הסעה במקום) ונצא מן האתר. ניכנס בשער האשפות ונפנה שמאלה, אל הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון.

8

ברחובה של עיר - רחוב מתקופת הבית השני

רחוב זה, שנבנה בשלהי ימי הבית השני, הוא המשכו של רחוב מרוצף שקישר בין הכריכה לבין הר הבית, ושרידיים ממנו התגלו לאורך הכותל המערבי. מתחת לאבני הרחוב התגלתה תעלה חצובה מקורה באבנים מסותתות, שנועדה לנקז את מי הגשמים מן האזורים הגבוהים יותר של העיר. ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו מספר כי במהלך המצור על ירושלים בימי המרד הגדול ברומים השתמשו היהודים בתעלות הניקוז למסתור.

9

בריכת השילוח

אנו עומדים על שפת בריכת השילוח מימי בית המקדש השני. ייתכן כי מתחת לשרידי בריכה זו נמצאים שרידי הבריכה שבנה חזקיהו המלך ושלתוכה נקוו מי הנקבה. הבריכה והרחוב המוביל אליה מעידים על עיר מפוארת ומשגשגת, שרכבות עולי רגל נהרו אליה בימי הבית השני. ציור קיר המשולב בחפירות מתאר את מראה הבריכה ומנהגי העלייה לרגל.

7

דבר הנקבה - נקבת חזקיהו

נקבת חזקיהו היא מפעל הנדסי מרשים הנמשך לאורך 533 מטרים בשיפוע מזערי. חציבת הנקבה נעשתה על ידי המלך חזקיהו במסגרת ההכנות להגנת ירושלים מכני המצור האשורי בשלהי המאה השמינית לפנה"ס: "...והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי הגיחון העליון וישרם למטה מערבה לעיר דוד" (דבה"י ב, לב, ל). בזכות הנקבה הובטחה אספקת מים סדירה לתושבי ירושלים בעת מצור, וכך הטה חזקיהו את מי הגיחון, הנובע מחוץ לחומת העיר, אל בריכה שהתקין בדרום העיר. הנקבה נחצבה בידי שתי קבוצות חוצבים שנעו זו מזו. כשישה מטרים לפני סופה נבחין על גבי הקיר משמאל בהעתק של כתובת השילוח המספרת על מפגש החוצבים משני עברי הנקבה והשלמת המבצע הנדסי המורכב. נצא מן הנקבה ונגיע אל שרידי בריכה ביזנטית שנקראה "סילואם" (שילוח). שברי העמודים בתוך הבריכה הם שרידי כנסיית השילוח שהקימה מעל הבריכה הקיסרית הביזנטית אאודוקיה במאה החמישית. נצא מהבריכה ונרד בנרם מדרגות המוביל אל שרידי רחוב מימי הבית השני.

נכנס אל האתר, נצא מן המבואה אל החצר ונתבונן בכינה הדרומית-מערבית של הר הבית. אנו מתבוננים בקירות התמך העצומים שבנה הורדוס כאשר ביקש לשפץ את בית המקדש. לצורך כך הוא יצר את רחבת הר הבית הנתמכת בקירות ענק אלו. הכותל המערבי, אשר זכה לקדושה מיוחדת, הוא אחד מקירות אלו. נרד אל הרחוב למרגלות הכותל המערבי.

לאורך הכותל המערבי נחשף רחוב מרוצף ששימש את עולי הרגל בימי המקדש. לאורך הרחוב עמדה שורת חנויות ששימשו כנראה שוק לממכר מנחות, קורבנות ומוצרים אחרים הקשורים לעבודת המקדש. חנויות אלו נהרסו עם חורבן ירושלים בתשעה באב, בשנת 70 לספירה. הרחוב עצמו היה מכוסה בערימות אבנים שנפלו ממתחם הר הבית בעת החורבן. הארכאולוגים כינו את רוב האבנים, אך אחדות מהן עדיין נראות בשטח. מעל הרחוב עברה קשת ענקית. שרידיה זוהו במאה ה-19 על ידי החוקר האמריקני אדוארד רובינסון, והיא נקראת על שמו. למרגלות קשת רובינסון נחשפו מקוואות טהרה רבים ששימשו את עולי הרגל.

הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון

10

ברחבת הכניסה לאתר נוכל להתרשם משרידי הקרדו המזרחי, רחוב מן התקופה הביזנטית שחיבר בין שער שכם בצפון לבריכת השילוח בדרום. מעל הרחוב מתנוסס ציור קיר המאחז את עיני הצופים בו ונדמה כמציאות - הוא מתאר את מראה הרחוב בעבר. ציור זה הוא חלק מפרויקט אשר יזמה עיריית ירושלים בשיתוף משרד התיירות, והוא בוצע על ידי קבוצת האמנים "עיר היצירה" מצרפת.

הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון שוכן למרגלות הכותל הדרומי של הר הבית. באתר שפע ממצאים מתקופות שונות בתולדותיה של ירושלים, אך השיבות העיקרית קשורה לממצאים מימי בית המקדש השני.

www.pami.co.il

חנלה השלום 52

02-6277550

א'-ה' 17:00-8:00

ו' וערבי חג

14:00-8:00

בתשלום

צילום: החברה לפיתוח מזרח ירושלים בע"מ

11

הכותל המערבי - רחבת התפילה

אנו עומדים נוכח הכותל, אחד מקירות תמך עצומי ממדים שנועדו לתמוך את רחבת הר הבית. הכתלים והרחבה נבנו במאה הראשונה לספירה כיוזמתו של הורדוס, כאשר ביקש להרחיב ולפאר את בית המקדש השני שבנו שבי ציון. גובהו המקורי של הכותל היה כשלושים מטרים ואורכו כחצי קילומטר.

רחבת הר הבית בנויה על הר המוריה, המקום המקודש ביותר לעם היהודי. כאן על פי המסורת נברא העולם וכאן התרחשה עקדת יצחק. כאן בנה שלמה המלך את בית המקדש הראשון לפני כשלושת אלפים שנה, וכאן בנו שבי ציון את בית המקדש השני.

לאחר חורבן הבית נותר ההר שמים, ועם כיבוש ירושלים על ידי המוסלמים נבנו על ההר המבנים המרשימים הנראים עד היום - כיפת הסלע ומסגד אל-אקצא.

החל מן המאה ה-16 החל הכותל לשמש מקום תפילה ליהודים, סמל לגעגוע ולכיסופים לבית המקדש. למרגלותיו הייתה אך סמטה צרה, ובה התגודדו יהודים רבים אשר ביקשו להיות קרובים ככל האפשר אל מקום המקדש.

בשנים שבהן הייתה ירושלים עיר חצויה (1948-1967) נאסרה הגישה אל הכותל, ויהודים רבים העפילו להר ציון אל קבר דוד המלך (ראו מסלול "מהר ציון לשער יפו"). מעל גגו נהגו להביט אל עבר הר הבית ובלבם תפילה - לשוכח להתפלל בכותל המערבי. לאחר מלחמת ששת הימים הוכשרה רחבת הכותל, והיא משמשת לתפילה, טקסים ועצרות. מאז שוב נוהרים המונים אל הכותל אשר הפך לאבן שואבת לכני העם היהודי.

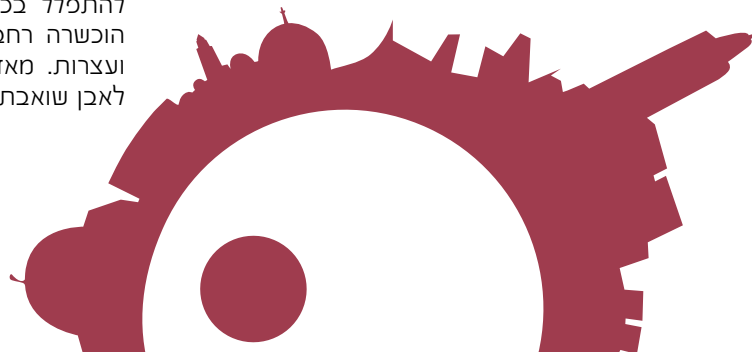

נצא אל הסככה שבלב הגן. כאן נתגלו שרידיו של ארמון ענק (אחד מארבעה במתחם כולו), חלק מקריית שלטון מוסלמית לפני כ-1,300 שנה. בשוליו המערביים של הארמון נתגלה בית שימוש רומי, וכן בית כנסת המתוארך לתחילת התקופה המוסלמית הקדומה (לפני כ-1,300 שנה).

נצא דרך פתח בחומה העות'מאנית. ממצא מרגש שנתגלה לאורך הכותל הדרומי הוא מדרגות חולדה שהובילו אל "שערי חולדה" ואל הר הבית. בעמדנו על מדרגות חולדה אפשר להבין בנקל את עוצמת החוויה של המוני עולי הרגל אשר הגיעו לכאן מלאי התרגשות וציפייה לקראת הביקור בבית המקדש.

נשוב על עקבותינו וניכנס למרכז המבקרים דוידסון, שם מוצגים ממצאים מהגן הארכיאולוגי ואמצעי המחשה חדישים.

לאחר הביקור במרכז דוידסון נצא אל רחבת התפילה של הכותל המערבי.

שירותים:

רחבת הכותל
24 שעות ביממה

שער האשפות
סמוך לכניסה לגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון
חורף: 17:00-07:00 קיץ: 18:00-08:00

כתיבה ועריכה: יד יצחק בן-צבי

צילום: מיכאל הלפרן
צילום עטיפה: מקס ריצ'רדסון, באדיבות גן לאומי עיר דוד
צילום הסטורי בעמוד 11 באדיבות ארכיון התמונות לתולדות ארץ ישראל וירושלים
ע"ש שושנה ואשר הלוי, יד יצחק בן-צבי, אוסף שושנה הלוי
צילומי מקס ריצ'רדסון וולדימיר נייחין באדיבות גן לאומי עיר דוד
מפות: Tour-Man.com בעיצוב לודה גויכמן
עיצוב גרפי: מיה ויין
ניהול פרויקט: איקי בר יוסף, יעוץ וניהול תיירות

12

צילום: ברוך גיאן

מנהרת הכותל המערבי

www.thekotel.org

באתר נוכל לראות את הכותל המערבי לכל אורכו ואת אבני הענק שמהן נבנה. בחללים תת-קרקעיים ובמעברים צרים - מהם ששימשו כעבר כורות מים או מחסנים לכתי העיר העתיקה - יתגלו לפנינו נדכיו של הכותל המערבי. הביקור באתר חושף את המבקר לעברה המפואר של ירושלים בימי הבית השני ומציג ממצאים מרתקים מתקופה זו.

נ"ל *5958
א-ה
מ-7:00 עד שעות
הלילה המאוחרות,
ו' 8:00-12:00
בתשלום ובתיאום
מראש בלבד

צילום: הקרן למורשת הכותל המערבי

צילום: הקרן למורשת הכותל המערבי

13

www.thekotel.org

מרכז שרשרת הדורות

באתר זה נפגוש את סיפורו של העם היהודי לדורותיו. המרכז מחולק לחדרים, בכל אחד מהם מוצגת חולייה בשרשרת הדורות של עם ישראל באמצעות יצירות העשויות שכבות של זכוכית, שכבות היוצרות אשליה של מרקמים, גוונים וצורות.

כאן מסתיים סיורנו.

נ"ל *5958
א-ה
8:00 - ההזמנה
האחרונה
ו' וערבי חג
08:00-12:00
בתשלום ובתיאום
מראש בלבד

מקרא:

- התחלה
- סיום
- חניה
- שרותים
- תחנת אוטובוס
- החומה
- מצפור

- 8 רחוב מתקופת הבית השני
- 9 בריכת השילוח
- 10 הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דזידסון
- 11 הכותל המערבי - רחבת התפילה
- 12 מנהרת הכותל המערבי
- 13 מרכז שרשרת הדורות

- 1 שער האשפות
- 2 תצפית מגג בית הצופה
- 3 רחבת מרכז המבקרים
- 4 שטח G
- 5 פיר וורן
- 6 מעיין הגיחון
- 7 נקבת חזקיהו

קברי הקדרון